

UDK 28:342.7(049.3)

Primljeno: 21. 02. 2024.

Stručni rad
Professional paper

Benjamin Nurkić

AKRIBIČNO SUMIRANJE DISKUSIJA O ISLAMU I LJUDSKIM PRAVIMA

(Ajla Čustović, *Islam i ljudska prava*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2022)

Ako biste tražili najlakši put da istovremeno pretrpate kritike kako tradicionalističkih učenjaka islama s jedne strane, i „liberalnih“ eurocentrista s druge, onda je to van svake sumnje pisanje knjige o islamu i ljudskim pravima kao kompatibilnim kategorijama, na šta se autorica Ajla Čustović ne samo odlučila, nego i vješto izvela. Rijetko koji autor, na način na koji je to učinila Čustović, uspije doktorsku disertaciju prirediti da bude čitljiva i čitatelju koji nije dublje involviran u temu o kojoj se piše. Riječ je, naime, o knjizi koju mogu čitati svi koje zanimaju teme islama i ljudskih prava, bez da o tome imaju posebna znanja. S druge strane, sam naslov *Islam i ljudska prava* na prvu može zvučati pretenciozno, ali čitanjem shvatamo da je posrijedi istinsko multidisciplinarno djelo. Nerijetko takva djela, s obzirom na to da imaju za cilj obuhvatiti, u naučnom smislu, širok dijapazon različitih često i suprotstavljenih gledišta, problema i saznanja, nešto zapostave ili slabije obrade. Na prvu, tu pretpostavku provocira i ova knjiga, u smislu da je autorica ili u manjoj mjeri obradila islam i tumačenja osnovnih normi islama, ili pak da je zanemarila segment ljudskih prava, jer obje kategorije predstavljaju široko polje znanja. Na iskreno iznenađenje, autorica je na naučno kvalifikovan način elaborirala oba segmenta, ne ostavljajući prostora za sumnju u svoju kompetentnost i dosegnuvši do postavljenog cilja – sveobuhvatno prikazati diskusiju o tome da li su islam i ljudska prava kompatibilni. U skladu s tim autorica je i strukturirala poglavlja knjige.

U *Uvodu* se pojašnjava način na koji je odlučila voditi diskusiju o kompatibilnosti islama i ljudskih prava. Ovdje autorica naglašava, ali ne samo ovdje, nego i kroz cijelu knjigu, da u islamu ne postoji centralni autoritet koji posjeduje monopol na tumačenje *Kur'ana* i sune. Stoga je, kako naglašava, teško provesti analizu kompatibilnosti islama, koji nije monolitan, i ljudskih prava koja su koliko-toliko kodifikovana međunarodnim ugovorima kao što je UN-ova Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima. U tom smislu autorica ističe kako će testiranje da li je islam kompatibilan s ljudskim pravima provesti suočavajući različite verzije tumačenja islamskih izvora sa Univerzalnom deklaracijom. U drugom poglavlju *Nekompatibilistički diskurs* autorica navodi autore poput Samuela Huntingtona, koji zagovaraju da islam i ljudska prava, kao zapadni izum, nisu kompatibilni. Glavni problem nekompatibilističkog pristupa, kako autorica navodi, je u tome što zapadni autori pogrešno posmatraju islam kao monolit, unutar kojeg ne postoje različite interpretacije, što nužno vodi i nepotpunim ili pogrešnim zaključcima. U trećem poglavlju *Kompatibilistički diskurs* navodi autore koji smatraju da postoji mogućnost reforme islamskog učenja, koja bi tumačenje islama učinila kompatibilnim sa ljudskim pravima. Također, autorica u ovom dijelu otkriva načine na koje muslimanske države stavljaju rezerve na međunarodne ugovore o ljudskim pravima. Poglavlje *Kritika nekompatibilističkog i kompatibilističkog diskursa* priprema nas za sljedeća dva – *Revivalistički diskurs* i *Progresivna islamska misao*. U poglavlju *Revivalistički diskurs* fokus je na tradicionalnoj ulemi i njenom razumijevanju odnosa između islama i ljudskih prava. Iako je tradicionalna ulema stava da je islam prvi uspostavio ljudska prava za sve ljude, autorica otkriva kako rigidna i zastarjela tumačenja islamskih izvora danas krše ljudska prava. Nadalje, dobar primjer u tom smislu je kazna za otpadništvo, gdje autorica objašnjava da u *Kur'anu* ne postoji kazna za isto, ali da je na osnovu vrlo suspektnih tumačenja *hadisa* tradicionalna ulema normirala smrtnu kaznu za otpadnika od islama. U poglavlju *Progresivna islamska misao* autorica, između ostalog, ističe da u moderno doba po prvi put i žene postaju dio interpretacijskog procesa, dok su kroz historiju bile odmaknute od tumačenja islamskih izvora. U tom smislu je znakovito nastojanje autorice da ospori argumente nekompatibilista po kojima *Kur'an* promovise nasilje nad ženama. Ajet 4:34 se suštinski drugačije tumači kod savremenih autorica nego što je bio slučaj s dosadašnjim patrijahalnim tumačenjima. U tradicionalnom čitanju ajet glasi: „A one čijih se neposlušnosti pribojavate, vi posavjetujte, a onda se od njih u postelji rastavite, pa ih i udarite“. S druge strane, „žensko“ čitanje ovog ajeta je: „A one žene čijih se neposlušnosti pribojavate, upozorite ih, zatim ih napustite u postelji, a onda se udaljite od njih“ (str. 292). Ovdje nećemo obrazlagati na osnovu kojeg jezičkog tumačenja su progresivne autorice došle do

ovakvog prijevoda ajeta jer bi nam to uzelo previše prostora. U *Zaključku* autorica ukratko i pregledno prikazuje suštinu cijele debate i izvedene spoznaje, sa apelom za dijalogom između protagonista suprotstavljenih stavova.

Na kraju, po našem mišljenju, najpozitivnija strana ove knjige je što autorica argumentirano osporava mit o „zlom šerijatu“ jer kako ističe, šerijat nije Božiji zakon, već samo ljudska interpretacija Božije Objave i sune, tako da danas ne postoje države u kojima vlada Božiji zakon, niti će ikad postojati. Ljudi su ti koji tumačenjima Božije objave, ustvari, kreiraju zakone. Prostor koji je autorica u ovoj knjizi ostavila (možda za sljedeću) jeste hrabrija argumentacija stavova u pogledu tumačenja izvora islama. Riječ je, naravno, o škakljivoj materiji, ali ako progresivni autori ne budu predlagali rješenja za probleme muslimana danas, onda će taj svijet ostati u začaranom krugu tumačenja tradicionalne uleme i praksi u kojima neće biti prostora za istinsku slobodu. Evidentno je da autorica raspolaže širokim znanjima ne samo o islamu, nego i o međunarodnom pravu i ljudskim pravima općenito, ali i političkoj filozofiji, te je stoga treba ohrabriti da odlučnije iznosi svoje stavove.

Adresa autora

Author's address

Benjamin Nurkić

Univerzitet u Tuzli

Pravni fakultet

bnurkic@bih.net.ba

